

ВСТУП

«Мистецтво війни» Сунь-цзи — певно, перший відомий трактат з військової науки. І точно найвпливовіший. Віддавна він став обов'язковим для прочитання стратегами Сходу. Поширена думка, що, коли у Парижі 1782 року з'явилося друком нове видання, його читав Наполеон.

На «Мистецтво війни» звернули увагу два великі військові теоретики, які вивчали методи Бонапарта, — прусський офіцер Карл фон Клаузевіц (його працю «Про війну» опублікували посмертно 1832 року) і французький генерал барон Антуан Генрі де Жоміні (його «Короткий виклад мистецтва війни» з'явився 1838 року). Напередодні Другої світової війни під вплив трактату підпали теоретики танкового ведення бою генерал Джон Фуллер та Б. Г. Лідделл Гарт, а також лідери німецьких бронетанкових військ, зокрема Гайнц Гудеріан. Фельдмаршал Бернارد Монтгомері,

переможець битви під Ель-Аламейном та командир сухопутних військ у день висадки союзників в Європі, детально описує «Мистецтво війни» у своїй фундаментальній «Історії ведення війни». Вважається, що його серйозний конкурент, генерал Джордж Паттон, повинен був читати Сунь-цзи у Вірджинському військовому інституті ще підлітком, перш ніж потрапив у Вест-Пойнт.

Кажуть, що генерал Дуглас Мак-Артур та Йосип Сталін також були великими прихильниками Сунь-цзи. «Мистецтво війни» вважають посібником з ведення партизанської війни для Мао Цзедуна, Фіделя Кастро та Во Нгуйєна Зіапа, в'єтнамського стратега, який завдав поразки французам та американцям в Індокитаї, а за словами генерала корпусу морської піхоти Пола К. ван Райпера, трактат Сунь-цзи вплинув і на планування операції «Буря в пустелі».

Перша згадка про Сунь-цзи як великого військового стратега належить перу даоського філософа Хуайнань-цзи, який помер 122 р. до н. е. Частка «цзи» тут, як і у випадку із Сунь-цзи, висловлює повагу і означає «майстер». Сунь-цзи — Майстер Сунь, у літературі більше відомий під власним ім'ям Сунь Ву, хоча Ву може бути й прізвиськом, оскільки має значення «військовий». Вважається, що прізвище Сунь отримав дід Сунь-цзи в нагороду від Цзина, правителя Ці. Ці — батьківщина Сунь-цзи, звідти він втік після повстан-

ня. Сунь-цзи називав себе Чжанцзин. Це був такий собі «стиль», нове ім'я, якого в ті часи набували в Китаї чоловіки на знак повноліття.

Сунь-цзи втік з Ці до сусіднього царства Ву, де, за словами Сима Цяня, визначного історика династії Хань (145—85 рр. до н. е.), завдяки «Мистецтву війни» на Майстра Суня звернув увагу Го Юй, король Ву. Це мало б статися до 512 р. до н. е., оскільки Сима Цянь також зазначав, що Го Юй наблизив до себе Сунь-цзи, коли Ву того року атакувало царство Чу. Сима Цянь також розповідає історію про те, як Сунь-цзи доводив королю свою військову майстерність.

— Я дуже уважно перечитав твої 13 розділів, — сказав Го Юй, король Ву. — Чи можу я випробувати твою теорію управління солдатами?

Сунь-цзи відповів:

— Можете.

Го Юй запитав:

— Чи можна залучити до випробування жінок?

Сунь-цзи знову подав свою згоду, тож було домовлено, що в палац доставлять 180 дівчат.

Сунь-цзи поділив їх на дві групи й поставив на чолі кожної одну з улюблених наложниць короля. Потім попросив одалісок взяти в руки списи і сказав:

— На мою думку, вам відома різниця між «вперед» і «назад», між правою рукою та лівою?

Жінки відповіли:

— Так.

— Коли я скажу: «Струнко», ви повинні дивитися лише прямо перед собою. — Сунь-цзи продовжив: — Коли скажу: «Ліворуч», ви повинні повернути у бік лівої руки. Коли скажу: «Праворуч», ви маєте повернути до правої руки. Коли скажу: «Навкруг», ви повинні розвернутися до мене спиною.

Пояснивши команди, Сунь-цзи почав тренування. Потім під звук барабанів він віддав наказ:

— Праворуч.

Та дівчата лише розсміялися.

Сунь-цзи мовив:

— Якщо команди не чіткі та ясні, якщо накази не до кінця зрозумілі, то в цьому провина генерала.

Тож він знову почав навчання. Цього разу він віддав наказ:

— Ліворуч.

І знову дівчата зайшлися сміхом.

Сунь-цзи знову мовив:

— Якщо команди не чіткі та ясні, якщо накази не повністю зрозумілі, у цьому провина генерала. Проте якщо його накази чіткі, а солдати не підкоряються, то в цьому провина їхніх офіцерів.

Тож він наказав стратити лідерів двох груп.

Король Ву спостерігав з висоти піднятого шатра. Коли він побачив, що його улюблених наложниць

збираються стратити, то відразу відіслав повідомлення зі словами: «Тепер ми вельми задоволені вмінням нашого генерала керувати військами. Якщо ми залишимося без цих двох наложниць, їжа та напої втратять для нас свій смак. Ми наказуємо їх не страчувати».

Та відповідь Сунь-цзи була така: «Ваша Величність наділив мене повноваженнями командувати його військом, і існують такі накази Вашої Величності, з якими я як командир не можу погодитися».

Тому він стратив двох наложниць і поставив іншу пару лідерів на їхні місця. Потім знову забили барабани для тренування. Цього разу дівчата повернули ліворуч і праворуч, маршували вперед і поверталися назад, ставали на коліна чи стояли, як було наказано, — усе з ідеальною точністю та спритністю, безвимошно.

Потім Сунь-цзи передав королю послання зі словами: «Тепер ваші солдати, сір, повністю навчені й дисципліновані, готові до огляду Вашою Величністю. Їх можна використати так, як забажає повелитель; накажіть їм пройти крізь вогонь та воду, і вони не порушать наказу...»

Після цього Го Юй побачив, що Сунь-цзи знає, як керувати військом, і врешті-решт зробив його генералом. На заході він зазнав поразки від царства Чу і був змушений відступити в столицю Ін; на півночі вселив страх у царства Ці та Цзінь — і чутки про його славу

розійшлися серед феодальних правителів далеко за межами Ву. І Сунь-цзи розділив могутність з королем.

У передмові до перекладного видання «Мистецтва війни» 1910 року Лайонел Джайлз висловлює свої сумніви з цього приводу. Він вказує на те, що у «Цзочжуані», великому літописі цього періоду, Сунь-цзи не згадувався серед генералів Ву, які вторглися в Чу, хоча є згадки про менш важливі постаті. Це наштовхує на думку, що Сунь-цзи як такого не існувало, а «Мистецтво війни» — зібрання творів інших авторів.

Гарно вивчивши текст, Джайлз дійшов висновку, що «Мистецтво війни» належить одному авторові, і зазначив, що як іноземець у Ву Сунь-цзи не мав би громадянського статусу, потрібного, щоб стати у ті часи генералом. Без сумніву, автор мав практичний досвід ведення війни і брав участь у нападі на Чу 512 р. до н. е. та захопленні Юе 506 р. до н. е. Однак у тексті він згадує про конфлікт з Юе. Ву вперше атакувало Юе 510 р. до н. е., тож «Мистецтво війни» не могло бути написано раніше 512 р. до н. е., як стверджує Сима Цянь. Юе завдало удару у відповідь, коли Ву були в Чу 505 р. до н. е. Потім, 496 р. до н. е., Ву контратакувало, але Го Юй зазнав поразки й загинув.

У шостому розділі «Мистецтва війни» Сунь-цзи пише: «Попри мої підрахунки, солдати Юе переважають

нас за чисельністю, однак це не дає їм жодної переваги. Тому скажу, що можна перемогти».

Ці речення, стверджує Джайлз, заледве могли бути написані у цілковитому захваті від перемоги. Оскільки Го Юй помер 496 р. до н. е. і якщо книга писалася для нього, то її мали б написати тимчасовим затишшям військових дій впродовж 505—496 рр. до н. е. Після смерті Го Юй ім'я Сунь-цзи більше не з'являлося в історичних записах, проте немає причин вважати, що він не вижив й не брав участі у короткочасному відродженні Ву, коли під керівництвом Фу Цая воно захопило столицю Юе 494 р. до н. е. Зворотна атака Юе — і врешті-решт царство Ву було знищено протягом 496—494 рр. до н. е. чи протягом 482—473 рр. до н. е. Джерела Сима Цяня могли помилятися, а тренування наложниць могло бути попереднім випробуванням. Цілком можливо, що Го Юй бачив ранні чернетки рукопису раніше 512 р. до н. е., які доповнили пізніше, після того як розгорілася війна з Юе.

Хоча Сима Цянь говорить про «13 розділів» й саме 13 розділів тут і представлено, у деяких ранніх згадках про «Мистецтво війни» сказано, що у ньому було 82 пянь, чи розділів. Існує кілька теорій стосовно того, що сталося з іншими розділами. Джайлз зауважив, що в деяких невеликих роботах пянь означало «аркуш». Рукопис Сунь-цзи могли доповнити доробками інших воєнних теоретиків чи різноманітними комен-